

Създаване на Пакистан и предпоставки за разпространение на Ислямизма

Изготвил: Александър Николаев Александров, докторант на самостоятелна подготовка

Факултетен номер: 25080

Специалност: Дипломатия и Международни Отношения

Департамент: Политически Науки

Въведение

Идеята за Пакистан

Ролята на Исляма

Национална идентичност

Изграждане на Пакистан като държава

Конституция

Предпоставки за разпространение на Ислямизма

Заклучение

Библиография

Въведение

Не съществува специфична и точна формула за това как да бъде изградена една ислямска държава и затова различните мюсюлмански страни използват различни политически структури в зависимост от техните специфични социално-икономически реалности. Когато става въпрос за Пакистан, едно обаче е сигурно – най-важният фактор, който мотивирал, определил и спомогнал за изграждането на Пакистан като държава бил Ислямът. С други думи Ислямът е самата причина за съществуването на Пакистанската държава. Още от основаването на новата държава се наблюдавал стремеж към влючване на ислямските принципи в конституцията на страната, както и за ислямизация¹ на законите, икономиката, политиката и обществото. С изключение на няколко малки политически формирания със светска ориентация почти всички останали секции на пакистанския политически елит били единни, че съществува спешна нужда от реконструкция на пакистанското общество на базата на ислямската идеология.

Ако обаче погледнем назад и направим една проста равносметка, можем със сигурност да обобщим, че пакистанската политическа система се е провалила, защото основаването на държавата, нуждите и проблемите на тази нова държава и изискванията за модернизация не са били обединени при нито едно правителство досега. От създаването на държавата през 1947 множество причини пречели на създаването и развитието на работеща политическа система, в това число няколко конституционални провала, военни преврати, отцепването на източната част на страната, както и опитите за налагане на ислямистка идеология. За провала да се създаде ефективно и трайно политическо и конституционално споразумение с идеологическа рамка, имат вина и следните важни фактори: Първо, съществува несъвместимост между властовите концепции, които се съревновават за доминация в системата. Второ, съществувало противоречие и несъответствие между традиционните от тези концепции и нуждите на модерната държава. Трето, политическият процес бил по-податлив и отзивчив на определени политически интереси, особено на икономически и регионални, които довели до фрустрация и враждебност. Четвърто, не била създадена политическа култура, която да установи пътищата, по които да работят политическите институции. И накрая, международните събития също допринесли за ограничаване на опитите за създаване на благонадежна политическа система².

Необходимо е да се отбележи изключително негативното влияние на държавната бюрокрация към парламентарната система в ранната фаза на съществуването на Пакистан. Всъщност структурата на парламентарната система се основавала на бюрократичните принципи и тя не била готова за незабавна парламентарна работа и различните държавни институции работели почти независимо. Армията намираща се под влиянието на държавната бюрокрация, също като бюрокрацията подкрепяла политическата традиция където подчинението към властта се основавало на ефективна сила, докато принципа на изборното

¹ В това изследване използвам западния термин „islamisation“, чрез който обяснявам разпространението на различни аспекти на политическия Ислямизъм в Пакистан (бел. а.)

² Tanveer Khalid, Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

представителство бил все още нов феномен. Политиците се изправили пред предизвикателствата да изградят институция на политическа демокрация в една закостеняла държава с авторитарната феодална култура, която доминирала политическия живот, и която също трябвало да претърпи реформа, за да бъде в унисон със съвременните демократични ценности. Някои по-проницателни наблюдатели от това време осъзнали, че след като политиците се провалили да създадат своето превъзходство, държавно-военната бюрокрация присвоила тези политически функции в така създаденото институционално неравновесие и вакуум.

Идеята за Пакистан

Британската колониална политика в индийския суб-континент може да бъде разглеждана като политика на противопоставяне и/или баланс на местните срещу местните³. Политиката на разделяй и владей представлявала значим и постоянен опит на англичаните да държат населението разединено и неединно, за да могат да поддържат своята колониална хегемония чрез експлоатиране на традиционния антагонизъм между мюсюлманските и хиндуистките общества⁴. Тази политика се стремела към разединение на опонентите, за да не могат те никога да не бъдат единни и така да се превърнат в ефективно предизвикателство към властта на английските господари. Затова без никакви притеснения може да се каже, че именно благодарение на тази политиката се стига до разделянето на държавата през 1947⁵.

Още докато владеели Индия мюсюлманите никога не могли за разберат, че всъщност се превърнали в малцинство и изведнъж осъзнали, че тяхната религия, език и култура са застрашени, след което се появил страха, че могат да бъдат асимилирани от индуското мнозинство⁶. Този страх довел до търсене на убежище в религията, за да могат да се справят с новите предизвикателства. С настъпването на британското управление мюсюлманите престанали да бъдат управляващата класа. Като цяло индийските мюсюлмани били считани за неправомерни обекти на Нейно Превъзходителство кралица Виктория. В резултат на това мюсюлманската средна класа останала значително по малобройна от тази на индусите дължащо се на факта, че мюсюлманите не се примирили с промяната, останали изолирани и бойкотирали английското образование и услуги. Те намразили инфилтрирането на чуждите култура и език, докато индусите не изпитвали същата ненавист срещу британците. Те просто сменили едни господари с други. Индусите с охота се адаптирали към новия ред и изпреварили мюсюлманите в създаване основите на организирано политическо движение⁷. Дори в по-ниските ранкове на държавните служби мюсюлманите скоро били изместени от индусите, които били амбициозни, целеустремени и по-добре организирани.

³ J. C. Johri (1991), "Indian Government and Policies", New Delhi: Surjeet Publications

⁴ Reginald C. Coupland (1994), "The Indian Problem", Vol. 2, Oxford University Press

⁵ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁶ Syed Sibte Hasan (1986), "The Battle of Ideas in Pakistan", Lahore: Pakistan publishing House

⁷ Мустая Ахмед, „Правителства и политики в Пакистан“, Карачи: Спейс Пъблишърс, 1970

Междувременно, докато британското правителство затвърдявало своето управление в Индия, то извършило и няколко важни функции, с което само пожънало семената на своето собствено разпадане. През 1835 британците наложили английската образователна система в Индия. Те също така подобрили системата на комуникация от гледна точка на подпомагане растежа на индустрията и икономиката като цяло. Западното образование, мисли и традиции, както и английския език като средство на комуникация, също били наложени на индийската средна класа. Измежду населението на Индия индусите били по-склонни да приемат светско образование, което довело до изграждането на нова интегрирана изцяло индийска класа с различен произход, но с обща насоченост към образование, идеи и ценности⁸. От политическите аспирации на тази класа се родил модерния индийски национализъм. Свободата и демократичните идеи се превърнали в основен фокус на индийската политика. Зараждащата се средна класа не била доволна от британското автократично управление и започнала да изразява своето несъгласие посредством атаки срещу различни британски законови актове, които се основавали на дискриминацията и били насочени срещу местните хора.

Докато мюсюлманите все още се придържали към своята отчужденост, хора като сър Сайед Ахмед Хан, който предвидил опасностите за обществото ако то не се адаптира към променящите се условия отхвърляйки своите предразсъдъци, поели отговорност и той конкретно съзрял връзката между образованието и властта и насърчавал хората да придобиват модерно западно образование в съответствие с принципите на Исляма. Той бил в състояние още да предвиди опасностите от политическа система, в която по-голямата нация ще установи надмощие⁹.

Въпреки че неясни идеи за евентуална отделна мюсюлманска държава се чували от известно време, едва сър Мохамед Икбал бил този, който доразвил тази идея като политическа философия. Конституционалната схема презентирана от сър Икбал на сесията на Мюсюлманската лига в Алахабад през 1930, предлагала решение на вътрешния обществен конфликт¹⁰. Той заявил: „Бих искал да видя Пенджаб, Синд и Балочистан обединени в единна държава. Самоуправление в рамките на британската империя или извън нея, формирането на единна северозападна индийска държава ми изглежда като съдба за мюсюлманите от северозападна Индия”¹¹. Както и „Аз изисквам сформирането на единна мюсюлманска държава в интерес на Индия и Исляма. За Индия това ще означава сигурност и мир вследствие на вътрешния баланс на силите, а за Исляма това ще е възможност да се отърве от сянката на арабския империализъм, да мобилизира своите закони, своето образование, своята култура и да ги доближи до своя първичен дух, както и до духа на модерните времена”¹². Тези идеи, станали известни като „Мечтата за Пакистан”, давали надежди за отделна мюсюлманска

⁸ Percival Spear, 1979, "India, Pakistan and the West", Oxford University Press

⁹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁰ A. H. Dani (1981), "Founding Fathers of Pakistan", Islamabad: Quaid-e-Azam University

¹¹ Sir Muhammad Iqbal, "The Presidential Address" at Allahabad Session of Muslim Leagues, December 1930; I. H. Qureshi (1933), "The Struggle for Pakistan", Karachi: University of Karachi

¹² Sir Muhammad Iqbal, Presidential Address, Allahabad Session, December 1930, p.15; I. H. Qureshi; C. H. Philips and others, "The Evolution of India and Pakistan, 1858 to 1874", 1962

държава на суб-континента и донякъде се основавали и на геополитическите реалности по това време¹³.

Именно Икбал бил този, който посочил, че мюсюлманите нямат нужда да подражават на западния модел на политика и философия, защото Западът от своя страна бил разочаровал и затова измислил несправедливата капиталистическа система и чудовищните глобални конфликти. Според Икбал Ислямът прокламирал за международно братство и бил изпълнен с живот в смисъл на социална справедливост и хуманизъм. Понеже тези добродетели трябва да бъдат преразгледани от гледна точка на съвременните времена, най-важният инструмент, от който имал нужда индийския Ислям бил отделна мюсюлманска държава, включително Пенджаб, Северозападните погранични провинции, Синд и Балочистан¹⁴.

Като част от ранната арабска модернистична традиция от 20 век Икбал свързвал древновековни политически институции с тези от модерния свят посредством арабската концепция Ijma'h (консенсус), която била третия извор на закони след Корана и Сунната, и която позволява на Исляма да бъде адаптиран към съвременните обстоятелства. Въпреки че дефинирането на консенсус било задача на Уллема, за модернистите начело с Икбал дефинирането на консенсус трябвало да бъде задача на по-широк елит, който трябва публично да интерпретира даден въпрос, за да се постигне консенсус. Накрая било категорично признато, че модерното интерпретиране на Исляма, който би бил закон за новата държавата, ще бъде задача на избрани мюсюлмански членове, които ще разесняват консенсуса на обществото и ще го привеждат в сила без да се чувстват задължени от средновековното мюсюлманско право. Така Пакистан щял да се превърне в ислямска държава и националните събрания щели да имат ислямска легитимност¹⁵.

Но все пак изминало едно десетилетие преди концепцията за мюсюлманска държава да бъде официално изразена като отделно изискване на индийските мюсюлмани под формата на Резолюцията от Лахор (известна още като Пакистанската Резолюция) на годишната сесия на Мюсюлманската лига на 23 март 1940 от Мохамед Али Джина. Тази резолюция отбелязала окончателното и напълно отказване от политиката на помирение с Индийския Конгрес на основата на единна държава. В началото обаче Джина страстно пледирал за каузата на индийския национализъм и критикувал идеята за отделни електорати като британски опит да се раздели нацията. Но в последствие Джина бил принуден да приеме теорията за отделна родина на мюсюлманите главно под влиянието на сър Мохамед Икбал¹⁶.

Един ден преди известната Резолюцията от Лахор да бъде издадена, в своето Президентско Обръщение Джина изразил „теорията за двете нации”, която се

¹³ Syed Sibte Hasan (1986), "The Battle of Ideas in Pakistan", Lahore: Pakistan publishing House

¹⁴ Джамилудин Ахмед, 1970, „Исторически документи на мюсюлманското движение за свобода”, Лахор: Юнайтед Пъблишърс

¹⁵ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁶ Percival Spear, 1979, "India, Pakistan and the West", Oxford University Press; Reginald C. Coupland (1994), "The Indian Problem", Vol. 2, Oxford University Press; K. B. Sayeed, 1968, "Pakistan: The Formative Phase 1857 – 1948", Oxford University Press; H. M. Seervai (1989), "Partition in India: Legend and Reality", Bombay: Moneck; Stanley Wolpert (1984), "Jinnah of Pakistan", New York: Oxford University Press

превърнала в основа на идеологията на Мюсюлманската Лига за създаване на бъдещата отделна държава. „Теорията за двете нации” била най-значимия индикатор на мюсюлманския национализъм в Индия, където ислямската идеология се оказала огромна мобилизираща сила. Трябва обаче да се отбележи, че Резолюцията от Лахор не включвала в себе си думите „нация” или „ислямски”¹⁷ и че Лигата по-скоро търсела да придобие независимост, а не да подготви програма и идеология за създаване на нова държава¹⁸.

Между 1940 и 1947 Джина изиграл картите си съвършено изкусно и с най-предана отдаденост като успял да улови мечтите и настроенията на обикновените мюсюлмани и поради това престижа му постоянно нараствал. Идеята за независим Пакистан напомняло на мюсюлманите за тяхното славно минало и откривало пред тях перспектива за бъдещо величие. Огромния брой последователи, който Джина успял да спечели между хората се обяснява с факта, че той им предложил политическа власт чрез мюсюлманска държава. Мюсюлманската лига и нейното искане за отделен Пакистан задоволявало жадуването за власт и влияние отделно от индусите и отговаряла на религиозния импулс на масите¹⁹.

По време на изборите от 1945-46 много млади интелектуалци подтиквали Джина да състави цялостна социална и политическа програма за нова държава, но той отказвал да бъде въввлечен в разискването на идеологии, заявявайки: „Ние ще имаме време да спорим и ще имаме време да се спарвим с тези различия когато неправдите и грешните неща ще бъдат оправени, ние ще имаме време за вътрешни програми и политики, но първо ще трябва да съставим правителство. Това е нация без територия или правителство”²⁰. Така или иначе никой не знаел напълно какво означава ислямска държава, ислямско правителство и ислямска конституция като малко интелектуалци и политици си правили труда да се замислят върху тези проблеми преди отделянето, защото всички усилия бил насочени към извоюването на независим Пакистан.

Доктрината, която Джина следвал била, че Исляма надминавал по превъзходство всички сектантски различия. Видът на Исляма, който той проповядвал бил прост и ориентиран строго и единствено напред, без всякакви теологични и доктрински подробности, които обикновените мюсюлмани не можели да разберат. Той не притежавал ореола на религиозната святост, нито пък се опитвал да използва религиозните страсти и предубеждения на хората. Джина не се опитвал да прави фокуси с религията или метафизични ловкости. Но същевременно той не само бил запознат, но и напълно просмукан от истинския дух на религията. Джина обаче грижливо и съзнателно се държал настрана от противоречиви въпроси доколкото това засягало Исляма. Той не бил човек, който

¹⁷ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁸ Ian Stephens (1967), “Pakistan”, New York: Praeger; K. B. Sayeed, 1968, “Pakistan: The Formative Phase 1857 – 1948”, Oxford University Press

¹⁹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

²⁰ Jamiluddin Ahmed (1997), “Some Recent Speeches and Writings of Mr. Jinnah” Vol. 11, Lahore: Mohammed Ashraf; Hamid Yusuf, “Pakistan: A study of political developments 1947-97”, Lahore: Sand-e-Meel Publications, 1999; Hugh Tinker (1967), “India and Pakistan: A Political Analysis”, New York: Frederick A. Praeger

да се впусне в излишна диалектика. Според него „Ислямът не е единствено ограничен до духовните напътствия и доктрини или само до ритуалите и церемониите, а представлявал завършен начин на живот, който обхващал цялото мюсюлманско общество и всеки аспект на живота, колективен или индивидуален”²¹.

Идеята на Джина за Пакистан била за конституционно светска, политически прогресивна, и религиозно толерантна нация - такава, която ще обедини всички атрибути, които са помогнали на султаните от Делхи и Могулите да установят успешно и процъфтяващо мюсюлманско царуване в преобладаващата от индуси Индия в продължение на няколко века преди пристигането на англичаните. Проницателен наблюдател на индийските събития нарекъл Джина „меч на Исляма почиващ в светска ножница”²².

И Икбал, и Джина възприемали Исляма на три взаимосвързани нива: 1) Исляма като вяра и като религиозна система, чийто кардинални вярвания определят нейните последователи като мюсюлмани, 2) Исляма като начин на живот, който ще интегрира мюсюлманите в нация и държава, и 3) Исляма като политико-идеологическа система, чийто набор от ценности могат да социализират мюсюлманите в отделна политическа общност²³. Речта на Джина определила насоката за Пакистан като модерна демократична държава, където религията е личен въпрос, която "нямала нищо общо с дейността на държавата", и хората били свободни да загърбят разделителното минало за едно обещаващо бъдеще²⁴.

В края на 40-те години на 20 в. британското правителство решило да обърне своята политика на „разделяй и владей” на „разделяй и бягай”. Така на 20 февруари 1947 се появила историческата декларация на министър председателят Атли, според която британците ще напуснат страната до края на следващата година. Гордиевият възел бил срязан на 3 юни 1947 когато лидерите на Индийския конгрес приели плана на лорд Маунтбатън за разделение на страната. След това британският парламент приел Акта за независимост на Индия, който фактически предвиждал разделението на страната на Индия и Пакистан. Той определял също така премахването на вековното британско управление над индийския суб-континент. Създаването на Пакистан се извършило благодарение на множество фактори и най-вече на мюсюлманския сепаратизъм и омраза към британския империализъм²⁵. Въпросите, които сега стоели на дневен ред пред новата държава били: Ще бъде ли Пакистан ислямска държава основана на ислямската идеология? Какъв вид Ислям ще бъде въведен? Ще бъде ли това Исляма със своята първична чистота, който Пророка създал или ще бъде пре-интерпретация на Корана и Суната в перспективата на съвременните времена?²⁶

²¹ J. D. Ahrnad, Vol. 2

²² Reginald Sorensen, "My impressions of India", London, 1946

²³ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

²⁴ Muhammad Ali Jinnah's address to Pakistan's first Constituent Assembly, August 11, 1947.

²⁵ Сайед бин-Камид, 1967, „Политическата система на Пакистан”, Оксфорд Юнивърсити Прес

²⁶ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

Множеството от образованите на Запад адвокати, търговци, лекари, журналисти и държавни служители не се притеснявали на този етап от проблеми като политическа идеология или ислямизация. Малка група мюсюлмански интелектуалци и млади политически лидери обаче били притеснени за идеологията в бъдещия Пакистан. Мохамед Икбал засилил надеждите на някои социалисти като предложил, че „социална демокрация в дадена задоволителна форма и в съответствие с прадните принципи на Исляма, не представлява революция, а по-скоро връщане към първоначалната чистота на Исляма”²⁷. Ката цяло той фаворитизирал каузата на бедните и онеправдани маси, но все пак той бил донякъде консервативен и отдаден на иеята за възстановяването на някои от старите обичаи²⁸. За мюсюлманите социалисти като Миан Ифтикарудин (Mian Iftikharuddin) национализацията и безпристрастното разпределение на богатата били по-подходящи и важни за бъдещето на Пакистан отколкото изграждането на ислямска държава²⁹. Идеалисти и социалисти, ортодоксални и модернистки учени скоро бил разочаровани, защото обещаната ислямска държава не била въобще реалност и тепърва предстоели дълги конституционни и политически борби.

В интерес на истината идеята да се направи Пакистан ислямска държава произлязла от политиците и бюрократите, а не от Уллема. Образованието на мъжете организирали кампанията за независим Пакистан не било теология или ислямско право, а политика и общо право, и то не било придобито в Деобанди училища, а в Кеймбридж и Оксфорд. Те използвали Исляма и цитирали неговата история, но го направили от перспективата на западната политическа система. За жалост мюсюлманските политици и маси нямали адекватно разбиране за парламентарната система на правителството и особено относно нейните изисквания за цялостно участие на масите³⁰.

Докато Уллема се заяждала относно ортодоксалната ислямска политическа теория и отхвърляла идеята за Пакистан, че не била в съответствие с нея, мюсюлманското общество се оказало по-мъдро от религиозния елит и решило да последва политическото лидерство и идеята за независим Пакистан. Уллема като класа била концентрирана върху правораздаването и традиционните теологични науки, но те развили склонност към аргументиране и спор, което довело до тяхната прогресивна алиенация от хората, които обаче все още ги уважавали единствено по религиозни причини, но отхвърлили тяхното лидерство в националните политики. Докато нейното влияние върху религиозно мислещите маси останало значително, тейното влияние върху публичната сфера се ограничило просто, защото Уллема се концентрирала върху традиционните учения и изгубила досега с реалностите на съвременния свят³¹.

²⁷ Мохамед Номан, „Нашата борба 1857 - 1947”, Карачи, Пакистан Публикейшън

²⁸ Мохамед Икбал, 1960, „Реконструкцията на религиозните принципи в Исляма”, Лахор: Шейхх М. Ашраф

²⁹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

³⁰ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

³¹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

Въпреки всичко обаче не може да се отрече опозицията на Уллема срещу британското управление и нейната роля в извоюването на независимостта. Например Маулана Абдул Калам Азад теоретикът на Халифатското движение, което създадо раздвижване в Индия и под чието покровителство се сформирало първото ненасилствено движение в Индия целящо неподчинение към британците. Уллема се включили в Халифатското движение и сформирали група от Деобанди в своята партия Джамаат ал Уллема и Хинд, която въплащавала анти-британски настроения. Но Уллема не били политици и не били лидери на Халифатското движение. Те само спомогнали да се надигне публичния ентузиазъм за каузата и дали импулс на народното движение. Уллема по време на пакистанското движение не успели да се включат в авангарда и оказали минимално влияние в сформирането на политиките на организацията.

Първия значим aalim, който успешно прокламира за приемане теорията на Мъсълманската лига за двете нации бил Маулана Шабир Ахмад Усмани, един от висшите учители в Деобанди³². Той бил единствения теолог избран в Конституционната Асамблея и според него „истинската цел на ислямската държава е да призове и убеди всички, които се намират в сферата на нейната власт, да вършат добро и да избягват злото. Ислямът няма нищо общо с капитализма, защото ислямската държава се стреми към равно разпределение на богатата и се стреми да задържи капиталите в циркулация. Ислямската държава не се стреми към премахване на частната събственост и позволява капиталови запаси до известен лимит. В случай на излишъци хазната е отговорна за тях, върху които всички имат равни права”³³. Той също така допълнил: „Истинската база на ислямската държава е шурата (общото събрание). Ислямската държава е първата политическа институция в света, която се стреми да премахне империализма, призовавайки за спазване на принципите на референдума и хората избират държавен глава на мястото на краля. Ислямът не признава наследственото право на кралете или властта придобита със силата на потисничеството. Той делигира власт на държавата посредством волята на хората, които обаче не са упълномощени да пренебрегват организацията на правителството и да извършват разрушения, безредици и анархия като по този начин пречат на законната власт”³⁴.

Все пак Уллема не чакали дълго преди да претендират за своя дял от властта в новата държава като се възползвали от призива за ислямска конституция, който бил ясно издигнат от част от населението. С течение на времето те се превърнали в символ и сила на Исляма и го интерпретирали на хората, множеството от които са необразовани, но все пак притежавали дълбока сантиментална връзка с ислямското минало и затова приемали решенията на Уллема. Въпреки че не съществува духовенство в Исляма, Уллема посредством свойството на знанието, се превърнали в мощна класа в страна, която претендирала да бъде ислямска. Не е неестетсвено, че Уллема, която в началото се противопоставяла на създаването на Пакистан, сега обявила, че новата държава трябва да признае тяхната институция и функция като водач на ислямското общество, защото те са единствената връзка, която може да осигури последователност, съюз и небесно водачество на мюсюлманските маси.

³² Afzal Iqbal (1986), “Islamisation of Pakistan”, Lahore: Vanguard

³³ Constituent Assembly of Pakistan debates, Vol. V, 1949

³⁴ Constituent Assembly of Pakistan debates, Vol. V, 1949

Още преди създаването на Пакистан Джина се противопоставил на напрежението от страна на свещениците за споделяне на властта. Съществуват множество доказателства от живота и делата на Джина, които показват, че той не е искал Уллема да споделя властта, още повече да налага вето относно властта на държавата. Той никога не се проявил като ентузиазизиран религиозен проповедник за връщането към ранните дни на Исляма, а напротив неговата позиция била на модернист, който искал да придвижи Исляма напред. Концепцията на Джина относно Пакистан като модерна мюсюлманска националистическа държава, както било описано в речта му от 11 август 1947 към Конституционната Асамблея, била неприемлива за Уллема. Той по-скоро вярвал в пакистанския национализъм, отколкото в мюсюлманския национализъм. Пакистан, настоявал Джина, бил чисто и просто политическо решение на индийския национален въпрос. Религията нямала нищо общо с това и когато говорил за мюсюлманския национализъм, имал предвид единствено ислямските принципи на демокрация, справедливост и честност, и никога религията като държавна система. Джина нямал намерение да превръща Пакистан в лаборатория за религиозни експерименти, в които Уллема ще тестват вярата на мюсюлманите³⁵.

Джина също така стоял на страна от Халифатското движение през 1920, защото бил наясно с опасността, която довела Мустафа Кемал до премахването на институцията през 1924. В своето търсене на суверенитет той не искал индийските мюсюлмани да се придържат към корумпирания халифат в Турция, който не притежавал нито респект, нито власт. Но по време на Халифатското движение той ясно видял, че мюсюлманите могат да бъдат пробудени за действие в името на ислямската солидарност. Като трезво мислещ политик Джина не можел да игнорира предимството, което Исляма и предаността към него осигурили на мюсюлманската борба за оцеляване и независимост³⁶.

Трудно може да се предположи, но ако Джина не бил умрял толкова рано, лицето на Пакистан може би щяло да бъде различно днес. Както Мустафа Кемал Ататюрк в Турция и Джавахарлал Неру в Индия, той е имал нужда от достатъчно време, за да се консолидират основните конституционни и структурни основи на светската държава, като по този начин се изчистят и премахнат всички обществени обръквания относно истинската национална съдба на страната. Поради това, дори в началото на радикалните регионални развития от 1979, страната можело да не преживее последователната регресивна тенденция, довела до сегашното религиозно тресавище³⁷.

Ролята на Исляма

В Пакистан Ислямът изиграл значителна роля по време на неговото сформирание, както и след неговото създаване и в процеса на бъдещо развитие.

³⁵ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

³⁶ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

³⁷ Ishtiaq Ahmad, Reclaiming Pakistan's Pacifist Religious Creed, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

Ислямът винаги е играл изключително важна роля в конституционните дебати в страната, политическия дискурс, социално-икономическите противоречия и идеологически конфликти. Независимо от естеството на режимите, в техните реторики и политики, Ислямът винаги е бил най-важната точка от държавна идеология, и вероятно ще остане доминираща характеристика на политическото развитие на Пакистан в една или друга форма³⁸. Били направени множество опити в неговата история да се състави политическа система, която да представлява неговото мюсюлманско население и въпросите относно освобождаването от религиозно влияние и ислямизацията били далеч от подходящи решения. Тези въпроси в пакистанската политически и конституционна история били характеризирани чрез увеличаващите се предизвикателства от ислямските активисти и интелектуалци и термини като „република” и „държава” трябвало да бъдат заменени с „ислямска република” и „ислямска държава”. Противоречията между ислямистите и светските поддръжници относно характера на ислямската държава се появили още в самото начало от създаването на новата държава. Концепцията за ислямска държава доминирала религиозно-политическата мисъл в Пакистан още от създаването му през 1947. Това бил първия значим идеологически въпрос, който грабнал вниманието на множеството от пакистанците. В Пакистан привлекателността и естеството на ислямската държава включвали няколко политически области и четири от тях привлекли най-голямо внимание: 1) функциите на държавата, 2) демокретичните ценности, 3) характера и формата на правителството и 4) правото и законите³⁹.

По принцип там където Ислямът се изповядва като държавна религия, прилагането му става по различен начин при различните системи на управление. Някои мюсюлмански държави са ориентирали своите официални практики към законите на Шариата по отношение на политиката, икономиката, демокрацията, социалната политика, системата на образование и т.н. и в това отношение постигат близост до стремежите на тяхното население, а други не са били в състояние правилно да синхронизират религиозните ценности със системата на управление, което се отразява негативно върху живота на хората и което в последствие дистанцира тези хора от техните правителства, които пък се чувстват разочаровани и кара някои от тях да приемат радикални и екстремистки начини за изпълнение на своите тесногръди и ограничени идеологии⁴⁰.

Пакистанският опит с взаимодействието между религия и политика е уникален. В Пакистан няма проблем относно това дали Исляма да бъде начин на живот включително и относно държавата. Това, което е ясно изразено в Корана и Сунната е приемливо за всички. Това, което все пак не е изцяло ясно, трябва да се определи, за което според някои е нужно вяра, въображение, визия и взаимодействие на цялото общество, за да може да се справи с проблема.

³⁸ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

³⁹ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁴⁰ *Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World*, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

Връщането към старите ислямски обичаи е лесно решение, което не изисква интелектуални усилия, пътят на *ijtihad* обаче е значително по-сложен. В Пакистан се наблюдава борба между различните школи в този смисъл и ще трябва да минат години преди да се постигне ясна картина как да се реши проблема. Миналото може да бъде както негативна тежест, така и източник на вдъхновение. Мерилото е Корана и според Уллема отговорите на всички човешки проблеми могат да се намерят в тази книга. Но други не са толкова сигурни в това твърдение. Те смятат, че въпросите трябва да бъдат предварително изяснени преди да им се търси отговор, и в търсенето на отговори на днешните проблемите, не трябва непременно да се връщаме към миналото⁴¹.

Погледнато от гледна точка на интегралните отношения между Исляма и борбата на индийската мюсюлманската общност да има своя собствена отделна и независима родина, създаването на Пакистан през 1947 г. само по себе си е основен израз на политически Ислям, както от религиозна, така и от политическа гледна точка. За много пакистанци Ислямът представлявал самата причина за съществуването на Пакистанската държава и единствената причина, която оправдавала нейното отделно съществуване от Индия⁴². Лидерите на пакистанското движение поискали отделна родина за индийските мюсюлмани, така че те да могат да практикуват религията си. Въпреки че желанието за Пакистан се артикулирало най-вече на основа на съвременните принципи за национално самоопределение, националистическите елементи на това желание били здраво вкоренени в ислямското съзнание и чувствата на мюсюлманските маси⁴³.

Наличието като цяло на широк консенсус относно неделимостта на Исляма и Пакистан помогнало на религиозно-политическите групи да настояват за техните искания и да агитират за засилване ролята на Исляма в обществените дела. От 60-те години на 20 в. насам формулировката на идеологията на Пакистан започнала да се тълкува в смисъл, че Ислямът е не само идеологическа основа за държавата Пакистан, но е и от основно значение за съществуването на нацията и териториалната цялост. Ето защо, ако държавата е трябвало да бъде организирана на базата на всяка друга колективна идеология или политическа система, тя не само щяла да загуби своята идентичност в културен и идеологически смисъл, но можела също да се разпадне и загине. Освен това, в съответствие с тази формулировка, разпространението на всяка друга идеология различна от Исляма - било то секуларизъм, социализъм, комунизъм или дори западна либерална демокрация - не само щяла да бъде сметната от ислямските партии като религиозно нежелателно, но и като предателство срещу държавата⁴⁴.

⁴¹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁴² Suroosh Irfani, Pakistan: Reclaiming the Founding Moment, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁴³ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁴⁴ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

Както е добре известно, правителствата на Пакистан още от самото начало на новата държава широко използвали Исляма като основен начин за легитимиране на своята власт, което най-често било поради насилствената структура на държавата, а не поради обществена подкрепа. Фактът, че по-голямата част от тези режими дошли на власт по не-конституционен начин ги правел още по-зависими от Исляма като лесно манипулиран и удобен източник на легитимност. По този начин, през независимото съществуване на Пакистан – от хаотичния парламентарен режим до насочения към развитие на авторитаризъм режим на Аюб Хан и своенравната диктатура на Яхия Хан, от популисткия корпоративизъм на Зулфикар Али Бхуто до консервативния авторитаризъм на ген Зия ул Хак - ислямската идеология била ползвана, макар и с различни акценти, за легитимиране на властта на управляващите, за да освети целите на политиката преследвана от тях, и за да се държат съперниците под контрол. Докато ранния парламентарен режим използвал "либерално-модернистки Ислям", Аюб Хан използвал "девелопменталистки Ислям"⁴⁵, Яхия Хан използвал "националистически Ислям", а Бхуто използвал "социалистическо-популистки Ислям", то Зия ул Хак използвал "сектантско-фундаменталисткия Ислям", за да легитимира хватката си върху политическата система на Пакистан⁴⁶.

Национална идентичност

Политическата значимост на Исляма в Пакистан също е свързана с ролята на Исляма като основен източник на национална интеграция в общество, което се характеризирало с етническо, езиково и културното многообразие. За разлика от всяка друга мюсюлманска държава, Пакистан винаги се е стремил да прикрие грешните тенденции и решения в историята си с извинението, че пакистанците споделят една и съща религиозна идентичност. За разлика от тях, иранците не отбягвали пре-ислямското си миналото, арабите също признавали, че все пак са араби преди да станат мюсюлмани. Същото може да се каже и за турците и малайзийците. Но Пакистан бил създаден като държава за мюсюлманите на суб-континента и затова пакистанците не познавали никоя друга идентичност освен религиозната - поне това е, което официалния дискурс на държавата винаги е налагал⁴⁷.

Именно Ислямът се превърнал в основата на апела на Мюсюлманската лига към различните мюсюлмански райони на Британска Индия да се обединят в общата борба за Пакистан. Фактът, че Пакистан не е създаден в името на етнос, език или география, а най-вече на основата на ислямската солидарност, макар и изразена в идиоми на мюсюлманския национализъм, се възприело като важно потенциално предимство за перспективите на националната интеграция от политиките и интелектуалците. Вярвало се, че акцентът върху Ислямът в официалните изявления

⁴⁵ <http://en.wikipedia.org/wiki/Developmentalism>

⁴⁶ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁴⁷ Aasim Sajjad Akhtar, Moving beyond "Islamic," The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

и включването на ислямските ценности в публичните и социални политики, особено в областта на образованието, културата и средствата за масова комуникация, ще помогне за отслабване различията откъм етнос и език, и като резултат, ще укрепи връзките на единство между различните региони на новата държава. В тази връзка, историческият опит на ранните ислямски империи се привеждал като парадигма за съвременен Пакистан, за да се покаже как различните етнически групи и региони били обединени в единна политическата общност на базата на обща вяроност към Исляма⁴⁸.

По време на независимостта, различните съставни единици и региони на новата национална държава (Източен Бенгал, Пенджаб, Синд, Балучистан, и Северозападните погранични провинции) имали много малко общо помежду си с изключение на Исляма. Може да се каже, че най-очевидната разлика в Пакистан е етно-лингвистичната. Първият голям сблъсък породен от тези различия в съставните части на Пакистан се състоял през 1952 онтосно въпроса на националния език. Черновата версия на конституцията от 1950 казвала, че урду трябва да е националния език на държавата⁴⁹. Лиакат Али Хан, първия премиер на Пакистан, твърдо отстоявал идеята, че държавата трябва да има един език и този език може да бъде само урду и никой друг⁵⁰. Понеже 56% от населението на Пакистан говори бенгалски, те се съпротивили на налагането на урду като национален език, което довело до насилствени сблъсъци между полицията и студенти в Дака през 1952 и 19 човека загубили живота си. В последствие била постигната компромисна формула, според която бенгалския език и урду били признати като официални държавни езици в Пакистан⁵¹.

По-голямата част от пакистанците може и да са мюсюлмани, но тази мюсюлманската идентичност не е задължително основната оперативна идентичност в политическата сфера. Държавата може да се е опитала да омаловажи етническите и други идентичности, но не успяла да създаде жизнеспособен проект за изграждане на нация. Отношенията на пакистанската държава с пушуните, балучите, и бенгалите били обтегнати още от самото начало на съществуването на държавата и то най-вече с бенгалите от Източен Пакистан⁵².

Появата на регионалните отражения и сепаратистки тенденции се разглеждало като допълнителна причина за насърчаване на ислямската идеология като основа на националната солидарност. Но както стана ясно от последващо развитие, акцента единствено върху религиозния аспект и изключването на други, по-реални и осезаеми, не можел да гарантира единството на нацията. Както посочил Нурул Худа, бивш министър на финансите на Източен Пакистан ". . . би било несправедливо да очакваме, че нашите духовни връзки посредством Исляма

⁴⁸ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁴⁹ Interim Report of the Basic Principles Committee, 1950

⁵⁰ Constitution Assambly of Pakistan Debates, Vol. 11, February 25, 1948

⁵¹ Tanveer Khalidp *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁵² Aasim Sajjad Akhtar, *Moving beyond "Islamic," The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009*, The Middle East Institute, 2009

ще бъдат толкова силни . . . че ще забравим всички наши различия и още ще останем все още обединени . . . като нация"⁵³. Отделянето на Бангладеш през декември 1971 г. ясно показало, че Ислямът, макар и необходим за създаването на Пакистан състоящ се от два отделни региона с различна етно-езикова идентичност, все още не било достатъчен фактор за поддържане на тяхното по-нататъшно единство при липса на други обединяващи интереси. Провалът на националния политически елит и интелектуалците да отнесат Исляма към по светски въпроси като справедливото разпределение на икономическите ресурси между различните социални групи и географски региони на страната, както и даването на политически права на политически отчуждените части на общество, в крайна сметка довел до ситуация, в която самият Ислям бил сметнат от най-нуждаещите се региони като инструмент за експлоатация.

Именно Източен Бенгал, по-късно преименуван на Източен Пакистан и сега Бангладеш, бил разглеждан като тест за доказване на ефикасността на идеологическите връзки в ситуация, при която различията относно етническа принадлежност, език, демография и културата били относително малки. Двете крила на държавата, които били разделени от хиляди мили враждебна територия на Индия, споделяли много малко едно с друго, освен Исляма. Но създателите на нацията били дълбоко убедени, че географската отдалеченост и другите разлики не били по някакъв начин значителни пречки на процеса на национална интеграция ако хората от двете крила продължат да се отнасят един към друг на базата на ислямското братство⁵⁴.

След отделянето на Източен Пакистан вярата в ефикасността на Исляма като основа за национално единство за останалата част от Пакистан изглежда се увеличили още повече. Именно в този контекст може да се опише вълната от 70-те години на 20 в. за ислямско съживяване в Пакистан като отговор на травматичните събития от 1971. Унизителното поражение на пакистанските сили, борещи се за национално единство от Индия имало мощни психологически разстройства и последици за хората на най-голямата мюсюлманска държава в света, която често се гордеела и определяла като "крепост на Исляма"⁵⁵. След първоначалния шок от разпадането на нацията бил преглътнат, последвал период на самоанализ и душевно търсене. Това подновено търсене на автентичността и национална идентичност в съчетание с самокритика като резултат на ужасяващата среща с бенгалските сепаратисти и индийците в Източен Пакистан, довели до утвърждаването на Исляма като персонална подкрепа и като национална идеология. Ислямските групи побързали да се възползват от възможността и настоявали, че Източен Пакистан бил загубен само защото хората не били добри

⁵³ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁵⁴ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁵⁵ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

мюсюлмани в тяхното лично и колективното поведение. Те също така обвинили управниците за пренебрегване на Исляма като източник на обществена политика, факт, който според тях довел до появата на голямо разнообразие от антинационални сили в страната. Следователно отделянето на Източен Пакистан според тази формулировка не бил провал на Исляма, а на неислямските политики и поведение на управниците. Опитът с Източен Пакистан по този начин се превърнал в лозунг за връщане към Исляма като идеологическо средство за противодействие на подобно развитие на други места в останалата част на Пакистан⁵⁶.

Според всеобхващащата ислямска идеология на религиозните партии националната интеграция означавала да се съберат различни социални групи притъпявайки техните етнически, регионални и религиозни предпочитания и характеристики и да се променят техните очаквания и политически дейности в унисон с центъра⁵⁷. Така в стремежа си да заличат културните, социалните и лингвистични различия между отделните райони и да затвърдят религията като единственото общо нещо между тях, пакистанците позволили именно тази религия да се радикализира.

Изграждане на Пакистан като държава

Още в началото трябва да отбележим, че условията, в които Пакистан придобил своята независимост, били възможно най-неблагоприятните и мнозина дори вярвали, че Пакистан няма да издържи много дълго⁵⁸. Проблемите, които се изпарвили пред новата независима държава били по-големи от тези в Индия и включвали неадекватна административна система, огромен бежански проблем, липса на финансови ресурси, неадекватни услуги на комуникация и транспорт⁵⁹. Необходимо е да отбележим още, че масови избивания и обществено насилие съпътствали началото на независимостта. Около 7 милиона мюсюлмани били изгонени от своите домове в Индия и били принудени да търсят убежище и дом в Пакистан, в сравнение с 5,6 милиона индуси и сикхи бежанци, които напуснали Пакистан и преминали в Индия. От друга страна проблемите с репресиите и безопасността на индусите и сикхите в Пакистан се стоварили върху новата администрация, която вече се намирала на края на силите си относно справянето с притока на бежанци⁶⁰. Друг негативен фактор бил кастрацията на професионалната и предприемаческа средна класа, която трябвало да избяга в Индия, тъй като тя

⁵⁶ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

⁵⁷ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁵⁸ Mustafa Chowdhury, "Pakistan – its politics and bureaucracy", New Delhi: Associated Publishing House, 1987; Gunner Myrdal, "Asian Drama: An inquiry into the poverty of nations", Vol. 1, New York: Pantheon, 1968

⁵⁹ Ralph Braibanti, "Public bureaucracy and judiciary in Pakistan", in La Palombara; "Bureaucracy and political development", Princeton University Press, 1963

⁶⁰ Viqar Ahmad and Rashid Amjad, "The management of Pakistan's economy 1947-1982", Karachi: Oxford University Press, 1984

била предимно не-мюсюлманска⁶¹. Освен това решителната враждебност, която Индия показала към Пакистан от самото начало не била плод само на горчивите спомени от конфликта на интереси и чувството на загуба породено от провала да се попречи на разпадането на суб-континента, но и на убеждението, че Пакистан ще просъществува кратко и неговия колапс според разбиранията на Конгреса можел да бъде подсилен⁶². Все пак, след придобиването на независимост през 1947 Пакистан веднага започнал с процеса на изграждане на държавната структура и система, който обаче бил изключително бавен и мъчителен⁶³.

Първите 11 години от независимостта били от решаващо значение за оформянето на политическия, идеологическия и институционалния профил на Пакистан, но той не успял да въведе дори формална демокрация с периодични свободни и честни избори. Тези първи години от пакистанската история се характеризирали с изключително неспокойствие. Още в самото начало се проявил един от основните проблеми, а именно, че започнала твърде честа смяна и/или ротация по високите етажи на правителствените институции. В резултат на постоянната смяна на една партия с друга, парламентарното правителство било на ръба да се срине⁶⁴, а ситуацията в провинциите била още по-негативна⁶⁵. Дори основните институции на правителството преживели упадък, но именно политиките и държавните глави станали отговорни за разбиването на тази партийната система. Освен това гражданското общество и публичното мнение не можели да намерят възможност да се развият и организират до ниво, което да наложи спазване на конституцията. Нито един публичен протест не се състоял, никаква процесия, нямало допълнителна агитация, хората по улиците били незаинтересовани и напълно безразлични⁶⁶, което в крайна сметка можело и щяло да промени курса на пакистанската история. Имало нужда от нови традиции и ценности за демократичен ренесанс.

Според Кейт Калърд цената на тази смяна на политическата власт била висока, защото били разрушени и смущаващо отслабени няколко значими принципа на конституционната демокрация, към която пакистанците се стремели. Първо, традицията на безпристрастност и взаимно уважение между генерал губернатора и министъра били нарушени. Второ, принципа на кабинетна и партийна солидарност били пренебрегнати и незачетени. И трето, ролята на законодателната власт като създател и защитник на правителството била поставена под съмнение и опровергана⁶⁷.

⁶¹ Imran Ali, *Imperialism, Extremism, and the Withering State*, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁶² S. M. Burke and Lawrence Ziring, *Pakistan's foreign policy: An historical analysis*, Karachi: Oxford University Press, 1990

⁶³ Hamid Yusuf, *Pakistan: A study of political developments 1947-97*, Lahore: Sand-e-Meel Publications, 1999; Khalid B. Sayeed, *The political system of Pakistan*, Boston: Houghton Mifflin, 1967; Mustafa Chowdhury, *Pakistan – its politics and bureaucracy*, New Delhi: Associated Publishing House, 1987

⁶⁴ C. I. Eugene Kim and Lawrence Ziring, *An introduction of Asian politics*, London: Prentice-Hall, 1977; Ian Stephens, *Pakistan*, London: Pelican Books, 1964

⁶⁵ G. W. Choudhury, *The East Pakistan political scene, 1955-1957*, *Jopurnal of Pacific Affairs*, December 1957; M. Rashiduzzaman, *Pakistan: A study of government and politics*, Dacca: Ideal Library, 1967

⁶⁶ Ian Stephens (1967), *Pakistan*, New York: Praeger

⁶⁷ Keith Callard, *Pakistan: A political study*, Oxford: Allen & Unwin, 1968

Едва при управлението на Зулфикар Али Бхуто отново се наблегнало на необходимостта да се възстанови върховенството на цивилното и гражданско правителство, което било загубено след смъртта на Мохамед Али Джина през 1948, и със сигурност след убийството на първия министър-председател на Пакистан Лиакат Али Хан през 1951. Всички политици, които ги последвали не успели да се справят с основния въпрос на демократичния експеримент на страната: може ли държава, основана на религиозното чувство да се адаптира към светските традиции и процеси на националната държава?⁶⁸ Сега за първи път политиките били наистина доминиращи. Новият водач се стремил към създаването на демократичен ред основаващ се на социална и икономическа справедливост. Бхуто търсил да изгради общество на базата на религиозната вяра, икономическата справедливост и гражданските права⁶⁹. Той дал на народа за първи път конституция написана от представители на народа. Бхуто излязал с програма за икономическа и социална реформа и заявил водещите принципи на своята политика: Ислям, социализъм и демокрация⁷⁰. Обещанието за икономически напредък било резюмирано в лозунга „храна, облекло и подслон“⁷¹. Манифестът съдържал и обет за национализиране на основните индустрии. Той, отново за първи път в историята на Пакистан, успял да изпълни раформите за съкращаване на държавните служби на страната. Въпреки че Бхуто се откроявал от останалите политици, той все пак бил по-склонен да претендира за власт, отколкото да насърчава каузата за ограничена намеса на държавата в обществения живот на хората. Той успял да разработи силна политическа организация, но не успял да изиска подчинение от военните в страната, което по-късно се оказало решаващо за неговото управление и бъдещото на страната⁷².

Необходимо е да отбележи, че 5-те години управление на Bhutto показвали любопитен контраст с идеалите на партията. Конституцията от 1973 била достойно постижение и оттогава служила за символ на национален консенсус. Няколко часа след приемането ѝ обаче, с официално оповестяване на извънредно положение, правото да се въведат фундаменталните права било преустановено. Организацията на партията била пренебрегната. Без вътрешнопартийни избори били номинирани и избрани водачи на различни нива. Властта се прехвърлила от народа към партията и от партията към нейния водач. Не била съставена система от местни правителства, която да развие местното водачество и демокрация. Това било далеч от идеалите, с които новото правителство започнало своята работа. Държавните институции били подчинени да служат на нуждите на ново авторитарно

⁶⁸ Lawrence Ziring, *The Legacy of Bhutto and Zia's Contending Visions and Security Policies*, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁶⁹ Hamid Yusuf, *"Pakistan: A study of political developments 1947-97"*, Lahore: Sand-e-Meel Publications, 1999

⁷⁰ Tanveer Khalidp *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁷¹ Tanveer Khalidp *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁷² Lawrence Ziring, *The Legacy of Bhutto and Zia's Contending Visions and Security Policies*, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

управление. Изпълнителната власт била използвана да пречупи цялата опозиция и ресурси на нацията⁷³.

Потъпкването на политическата свобода и граждански права попречило на процеса на либерализация, който бил задействан вече повече от век. Появата на значителен брой убийства на политически лидери хвърлили дълбока сянка върху закононалагащите институции⁷⁴. Масовият гняв бил развитие, за което правителството както изглежда не било готово. Когато този гняв избухнал, той прерастнал в открит бунт. Протестът бил изразен в моралната рамка на религията, естествен идиом известен на хората. Религиозните партии и ортодоксални секции от населението обединили силите си в това движение. Още от самото начало религиозните лидери гледали със скептицизъм на комбинацията от социализъм и Ислям като социализмът дори бил смятан за опозиционен на религията и бил считан за ерес⁷⁵.

Оказало се, че режимът не може да контролира ситуацията и на 19 април 1977 армията била призована, а на 21 април било въведено и военно положение в Карачи, Хайдарабад и Лахор. Въвличането на армията определило края на една фаза в политическия живот на Пакистан. За първи път в турболентната история на Пакистан мюсюлмански фундаменталист в лицето на ген Зия ул Хак вземал властта в страната, привидно като „войн на Исляма”, временно водещ „временен режим” и обещаващ да насрочи свободни и честни избори⁷⁶. Идеологическите императиви за оправдаване на узурпирането на властта накарали армията да търси лек в превръщането на Пакистан в теократична държава. Зия имал силни ислямски предпочитания и чувствал, че Пакистан бил по принцип създаден не само да бъде дом на мюсюлманите, но да бъде по-скоро истинска и автентична ислямска държава. В този смисъл възраждането на Исляма в света като цяло през 70-те и в Пакистан конкретно, достигнали своя пик през 1977, което убедило Зия, че той може би бил избрания от Аллах да сбъдне съдбата на Пакистан като превърне страната в истинска ислямска държава⁷⁷. Ген Зия потвърдил това свое намерение в първата си реч след вземането на властта: „Аз смятам въвеждането на ислямската система като най-важно условие за страната”⁷⁸.

От външно-политическа гледна точка геостратегическото положение на държавата в района и света, загубата на територии, съседството с привидно враждебни държави в лицето на Индия и Афганистан, както и първият индийски ядрен тест от 1974, все повече увеличавали чувството на несигурност у Пакистан и допълнително усложнявали конституционалния и политически прогрес. Година наред Пакистан определял Индия като структурна заплаха и непрекъснато се стремил към постигане на военен баланс vis-a-vis. В продължение на три

⁷³ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁷⁴ Ardeshir Cowasjee, “The Missing Chapter”, Down, 22 June 1997

⁷⁵ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁷⁶ Omer Noman, “The Political Economy of Pakistan 1947-1985”, KPI: London, 1988

⁷⁷ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁷⁸ Daily Morning News, 6 July 1977

десетилетия Исламабад използвал ислямистките бойци като инструмент в полза на своята стратегическа парадигма срещу Индия: афганистанските муджахидини през 80-те, после пакистанските джихадисти в Кашмир и накрая талибаните в Афганистан през 90-те. Ген Мушараф обаче бил първият военен командир, който скоро признал, че основната заплаха за Пакистан сега е „вътрешна“, а не „външна“ в лицето на Индия⁷⁹.

Като още един от многото фактори, които повлияли на политическия и идеологически провал на Пакистан, икономическият фактор също играл важна роля от самото начало. След отделянето от Индия управлението на Пакистан не избрало да се стреми към либерална икономика. Първите 5 години ни били нищо повече от лист хартия, защото нищо не се случило до 1955 поради проблемите в създаването на нова държава и политическата нестабилност последвала убийството на премиера Лиакат Али Хан. През 1968 всичко това се променило когато ген Аюб Хан се заобградил с компетентни държавни служители, млади икономисти обучени в САЩ и съветници, основно завършили в Харвард, които били концентрирани върху икономическото развитие и в резултат на това втория пет-годишен план (1960-1965) бил успешно изпълнен. Но този период бил кратък поради влошаващото се здраве на Аюб Хан и икономиката отново станала несъстабилна, което довело и до падането на режима през 1969. Нова ера започнала с идването на Зулфикар Али Бхуто през 1971. Но той, след злоупотреба с властта и съмнителни манюври, бил отстранен през април 1977⁸⁰.

По време на управлението на Бхуто икономическите перспективи се оказали безперспективни, защото държавата била неадекватна в управлението и развитието на предприятията в публичния сектор. Жизнено важната текстилна промишленост се наслаждавала на слаб прогрес. След започналите вълни на национализация между 1971 и 1976, инвестициите в частния сектор отново били малко, защото никой не искал да въвежда иновации от страх да не бъде национализиран. Аграрните реформи също били изключително бавни, инфлацията се покачила неимоверно много и слабостите в планирането на режимите станали очевидни. Позитивен аспект от целия този депресивен сценарий бил, че хората станали по-съзнателни към своите права и в Синд фермерите се осмелили да влезат в конфликт с техните земевладелци, а във фабриките работниците все по-малко толерирали експлоатацията. Било очевидно, че социализмът можел да бъде толкова корумпиран, колкото и капитализма. След идването на власт на ген Зиа, той и неговия антораж били склонни да бъдат прагматични и сложили край на „ислямския социализъм“ като се провела де-национализация и държавата станала по-отворена към частни инвестиции и външна търговия. Два външни фактора – съветската инвазия в Афганистан и бум в Близкия Изток – спомогнали да се подобрят перспективите за развитие. Индустрията поела по нов път и БВП се увеличил според икономическо изследване от 1998⁸¹.

⁷⁹ Jean-Luc Racine, *Thirty Years after 1979: Is Pakistan Changing Its Strategic Paradigm?*, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁸⁰ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁸¹ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

Ясно било, че политическия елит се провалил в опита си да реши проблемите относно държавното представителство, националния език, както и ролята на Исляма в държавата. Всички тези проблеми били временно решени след като те предизвикали висока степен на горчивина и подозрение от страна на хората в Пакистан. Вместо да бъдат решени обаче посредством процеса на съгласуване и помиряване, тези въпроси били временно решени със сила.

Липсата на централен държавен апарат, както и липсата на стабилна основаваща се на консенсус политическа култура, постепенно предали политическата власт в страната на губернатори, бюрократи и военни. Бюрократично-военният елит се стремил към централизирано и авторитарно управление и премахнал тези, които оспорвали тяхното политическо управление. Пакистан съзнателно и систематично започнал да приема регионалните несъответствия и различия. Появили се значими конституционални конфликти относно представителството в законодателната власт, а демографският баланс бил в полза на Източен Пакистан, но индустриализацията изоставала в сравнение с тази в Западен Пакистан. Бенгалците често проявявали своето възмущение към доминацията на Пенджаб в държавните служби и армията, което скоро повлияло на етническите граници на Патан, Балочистан и Синд. В резултат на етническите конфликти ортодоксалните и консервативни ислямски партии, повечето от които изгубили доверието на хората по време на последната фаза на движението за независимост поради техния отказ да подкрепят искането на Мюсюлманската лига за независим Пакистан, намерили объркването на пакистанската политическа сцена като подходящ повод за завръщане, настоявайки за създаване на ислямска държава от консервативни тип⁸².

Конституция

На Пакистан му трябвали 9 години, за да напише, прокламира и разпространи своята първа конституция. За сравнение Индийската Конституциона Асамблея завършила своята дейност по написване на конституцията в края на 1948 и я провъзгласила през януари 1950, а пакистанската Конституциона Асамблея дори не била започнала с тази си дейност по същото това време. Цялостният процес на писане на пакистанската конституция в края на 40-те години и началото на 50-те години на 20 в. бил болезнено бавен заради машинациите на гражданската бюрокрация и военните, а също и поради липсата на консенсус за ролята, която Ислямът трябва да играе в държавната система на управление. Политическите препирни относно ислямските влияния в документа също послужили като основна пречка при процеса на изготвяне на конституцията.

Създателите на първата конституция на Пакистан решили да заемат политическите институции от Запада и направили усилие да ги съчетаят с духа на Исляма. Най-общо казано в конституцията била включена една либерална интерпретация на Исляма. Институцията на представителното правителство била съгласувана с фундаменталните принципи на Исляма и идеята за връщане към средновековните политически институции била отхвърлена. Най-забележителната

⁸² Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

черта на конституцията е въздържането от употребата на термина „Шариат” и препратките били единствено към Корана и Сунната⁸³. В същото време тя упълномощавала ислямистите, които засилвали своята претенция, че са пазители на Пакистан като ислямска държава, и осигурила легитимното извинение за днешните нео-талибански организации, които искали въвеждането на Шериата⁸⁴. Въпреки това, може да се твърди, че религиозният радикализъм останал периферна сила в страната до края на 70-те, с изключение на анти-Ahmadi размириците през 50-те.

Адаптирания Правителствен закон на Индия от 1935 послужил като основа на конституцията на новата държава. През март 1949 учредителното събрание приело т.нар. Резолюция с цели, която от своя страна също послужила като наръчник за бъдещия процес на изготвяне на конституцията⁸⁵. Според нея бъдещото политическо устройство на новата държава ще се основава на Корана и Сунната. Този документ нямал правна валидност, а бил по-скоро декларация, неясно написана и с целенасочена двусмисленост. Логическото следствие на приемането на божия суверенитет бил приемането на Шариата, но дори тази дума не била използвана в резолюцията. Не били представени никакви конкретни подробности и думите в резолюцията били непрецизни. Били споменавани единствено генерални принципи като по този начин изглежда се създавала двусмислена и неясна резолюция, за да се спечели време. Резолюцията била многословна и празнословна и нямала същина. Тя не включвала дори наченък на зародиш на създаване на ислямска държава. Дори обратното, нейните прокламации, особено тези отнасящи се до фундаменталните права, били директно в противовес с принципите на ислямската държава⁸⁶. Според множеството от учените по това време тази резолюция представлявала единствено директен упрек към светската визия на Джина относно новата държава⁸⁷. Това не било нищо по-малко от един указ, макар и смътно разбран по онова време, който инструментализирал Исляма на държавно ниво. Важен момент в признаването на резолюцията е, че създава нагласата у гражданите и най-вече Уллема, че всяко искане основаващо се на религиозни основи трябва да бъде признато от тези на власт⁸⁸. Всичко това предразполагало за бъдещи политически злоупотреби в името на Исляма.

През 1949 правителството съставило също така Комитет на Основните Принципи, оглавяван от видния религиозен учен Маулви Тамизуд Дин, с цел да постави основите на бъдещата конституция. Бил сформиран също така Борд на Ислямското Учение, за да съветва Комитета относно ислямските аспекти на

⁸³ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁸⁴ Ishtiaq Ahmad, Reclaiming Pakistan's Pacifist Religious Creed, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁸⁵ <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/independence-islamic-republic>

⁸⁶ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁸⁷ Aasim Sajjad Akhtar, Moving beyond "Islamic," The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

⁸⁸ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

конституцията. Докладът работата на Борда не бил публикуван и дори не бил даден на членовете на Конституционната Асамблея. В интерес на истината, доколкото било известно, докладът посветил само една част, състояща се от 10 параграфа, на ислямските препоръки, докато другите 266 параграфа се отнасяли към други политически въпроси⁸⁹.

Първата конституция на Пакистан била приета на 23 март 1956 според по-горе описаните препоръки като Ислямът заемал и продължава да заема важно място в конституцията на Пакистан. Резолюцията с цели от 1949, на която се базират всички бъдещи конституции на страната, ясно заявявала, че: "Мюсюлманите трябва да имат възможност да водят живота си в индивидуален и колективен план в съответствие с учението на Исляма, както е определено в Корана и Сунната" (член 4). Президентът бил натоварен и с изграждането на Организация за „ислямско научно изследване и обучение, която да помогне за изграждането на мюсюлманско общество според истинския Ислям“, както и Комисия, която да „съветва за прокарването на ислямските закони“ (Член 197 и 199). Член 198 съдържа противоречивата клауза, според която „никой закон няма да бъде приет ако е в противоречие с предписанията залегнали в свещения Коран и Сунната“ и която постановява, че ще бъдат предприети мерки за уеднаквяване на всички закони с принципите на Исляма. Освен това Конституцията давала власт на президента да одвобождава премиера ако той не се ползва с доверието на мнозинството на членовете на Националното Събрание⁹⁰, което също било условие за злоупотреба с властта. Като цяло може да се обобщи, че Конституцията имала ислямска фасада, но истинското ядро липсвало⁹¹.

Всички конституции обнародвани впоследствие подчертавали общи консенсус затова Пакистан да бъде ислямска република и да съдържа основните принципи, които подчертават ролята на Исляма⁹². Втората Конституцията от март 1962 се различавала от предходната по няколко признака. Идентифицирането с Исляма било формално запазено. Член 199 от новата конституция определял съставянето на Консултативен Съвет по Ислямска Идеология от президента. Той не се ограничавал да включва само теолози от Уллема както предлагала старата конституция, но трябвало да включва и личности, които притежавали знания освен за Исляма, така и за икономическите, политическите, законовите и административни проблеми на Пакистан. Този съвет бил първият опит в модерната история на Пакистан за доближаване на Исляма с модерните проблеми, както и за намиране на нови начини за тяхното решение⁹³. Запазвала се и идеята за изграждане на Ислямски Изследователски Институт, чиято главна цел била „да подпомага реконструкцията на мюсюлманското общество според истинските ислямски принципи“⁹⁴. Както конституцията от 1956, така и тази от 1962 наблягали

⁸⁹ <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/independence-islamic-republic>

⁹⁰ Constitution of Islamic Republic of Pakistan, 1956

⁹¹ <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/independence-islamic-republic>

⁹² <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution>

⁹³ G. W. Choudhury, "Government and politics in Pakistan"

⁹⁴ Constitution of Pakistan, 1962, Article 197

на твърдението, че „Исляма е вечен, динамичен и се развива с времето, че той е универсален начин на живот”⁹⁵. И двете конституции отхвърляли идеята за възстановяване на универсалния Халифат, но в същото време затвърждавали нуждата за промотиране съюзите и единството между мюсюлманските държави. Конституцията от 1962 философски не се различава значително от тази от 1956, но приела по-либерално отношение. Парламенталната система била заменена с президентска такава⁹⁶.

Според последната конституция от 1973 Ислямът бил официално издигнат в държавна религия. Тя също призовавала за създаването на Съвет по ислямска идеология, съдържащ религиозни учени и експерти (член 227 и член 228), който притежавал силата да подпомага работата на централния парламент както и провинциалните парламенти посредством събиране, обработка и предоставяне на информация свързана с принципите на Исляма, която в последствие можела да има законодателен ефект. Член 31 от Конституцията от 1973 изисквали държавата "да насърчи и улесни изучаването на арабски език" и "да направи изучаването на Корана и Исляма задължителни" за всички мюсюлмани⁹⁷. Оттогава конституцията била анулирана или временно прекратявана два пъти, през 1977 и през 1999, за сметка на налагането на военно положение, но нейните ислямски разпоредби винаги оцелявали.

Предпоставки за разпространение на Ислямизма

Ислямското възраждане или по-скоро нарастващото политизиране на Исляма от средата на 70-те години на 20 в. в Пакистан било тясно свързано с някои важни исторически и социално-културни фактори и събития в страната. Традицията на демокрация и федерализъм в Пакистан поради причини, които вече разисквахме, била слаба. Политическия механизъм под формата на политически партии или дори на една единствена партия, бил незадоволително развит, за да може да изпълни тези идеали на практика. Политическата култура на пре-индустриалното общество все още доминирала, в случая с Западен Пакистан – под формата на силен земевладелски елит, което влияело негативно върху развитието на демокрацията. Мюсюлманската лига не била в състояние да създаде институционална сила. Ранната загуба на нейния топ елит оставила вакуум и влошила институционалното неравновесие между политиките и цивилната и военна бюрокрация⁹⁸.

Тези трудности били допълнително усложнени от факта, че държавата от самото начало трябвало да се изправи срещу проблем с особена сложност, който се дължал на физическата дистанция на нейните две половини. Въпреки че Източен Пакистан имал по-многобройно население, Западен Пакистан се наслаждавал на по-доминираща политическа, военна, административна и икономическа позиция,

⁹⁵ Daily Dawn, Karachi, 24 March 1962

⁹⁶ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

⁹⁷ <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/islam-religion-state>

⁹⁸ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

което довело да регионално напрежение. Този конфликт между двете половини довел до фатално забавяне на съставянето на конституция и общите избори не можели да се извършат. Със залеза на Мюсюлманската лига политическия процес се разпаднал и властта започнала да се концентрира в ръцете на бюрокрацията и военните. В тези условия надеждите въплътени в конституцията от 1956 се оказали илюзорни. Демократичните сили в действителност се провалили преди дори да могат да поставят основите на демокрацията. Армията, която започнала да се превръща в основна сила, постепенно станала водеща сила в държавата.

Това, което било очевидно е, че нито една от партиите в Пакистан не била способна да изрази и обедини интересите на различните региони. Регионалните разцепления в Пакистан работили срещу развитието на националните политически партии. С други думи неравенството в икономическото развитие създавало различия в идеологиите на партиите, което от своя страна довело до високи нива на политическа нестабилност. Няма съмнение, че парламентаристите и политиците забравили своя дълг към страната. Провинциализмът и личните облаги загърбили националния интерес. След приемане на конституцията премиерите се сменали прекалено често и по този начин не могли да наложат изпълнението ѝ. Сменили се 4 премиера за около две години и половина и нито един от тях не бил свален по демократичен път⁹⁹.

Затова господството на военните в Пакистан се дължало на провала на политическото ръководство. Армията се оказала най-сплотената, дисциплинирана и работеща институция в Пакистан. Армията можела да продължи да влияе върху политическия процес дори когато била на по-заден план в управлението на страната. Така военно-бюрокрачната олигархия през 60-те използвала идеологията на девелопментализма¹⁰⁰, за да засили своя политически контрол и укрепване на фискалната ресурсна база, както и да запази социално-икономическите условия и политически договорености, които са довели до нийния абсолютен контрол върху държавния апарат. Икономическото развитие, политическия авторитаризъм, и административната централизация са трите стълба, на които тази управляващата олигархия била изградила своята власт и контрол през 60-те¹⁰¹.

Разчленяването на страната през 1971 още-повече задълбочили кризата. Първо, пазителите на държавата били смазани и унижени заради тяхната неспособност да защитят своята териториална цялост. Второ, загубата на Източен Пакистан довело до нови и популярни политически сили на власт в Пакистан, сили, които представлявали стремежите и интересите на обикновените хора. Това ново политическо ръководство дошло с популярен лозунг да се предприемат големи структурни промени в икономиката, държавно устройство и обществото. На трето място, легитимността и смисълът на съществуването на самата държава били оспорени в зората на трагедията относно Източен Пакистан. Тази криза на

⁹⁹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁰⁰ Виж по-горе: <http://en.wikipedia.org/wiki/Developmentalism>

¹⁰¹ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

легитимността била предимно свързана с въпроса за националната идентичност на Пакистан и неговата идеологическа основа. Четвърто, регионалните и етнически сепаратистки интереси в останалите части на Пакистан били окуражени от опита с Източен Пакистан, показвали уязвимостта на държавата и станали по-настоятелни в предизвикването на органите на държавата. Всички тези процеси усложнявали общата криза на държавата¹⁰².

Би било некоректно да обвиняваме единствено ген Зия за опитите да се внедри радикална форма на Ислям в политиката на Пакистан. След ген Аюб всички политици започнали да експлоатират Исляма за свое собствено облагодетелстване. Именно светският и либерален Бхудо, който много хора биха нарекли ислямски възродител, допринесъл за ислямското възраждане в Пакистан чрез изкусната си манипулация на ислямския символизъм в националната и международна политика¹⁰³. Въпреки това политиките на Исляма, които Бхудо така умело впрегнал да заздравя своята власт и популярност, се обърнали срещу него в залеза на неговото управление и довели фактически до неговото сваляне от власт.

Зулфикар Али Бхудо явно и целенасочено използвал религията да влияе на масите и се опитвал да наложи ислямския социализъм. Огромно ударение в програмата на Народната партия се отдавало на Исляма. Той провел ислямски реформи като забранил магазините за алкохол, хазарта и нощните заведения. Слагайки край на пакистанската изолация той си спечелил международна легитимност в името на Исляма като играел доминантна роля в организирането на Ислямската Конференция да се състои в Пакистан. Заобиколните тактики на религиозните партии, които критикували неговата политика на национализация, го накарали да промени курса на политиката не в посока на модернизация, както например направил Аюб Хан, а в посока на фундаментализъм. Той обявил, че закона на страната е Шариата, което означавало, че той ще засегне всеки домейн от живота на хората, който бил класифициран в средновековния ислямски закон¹⁰⁴.

Следователно може да се твърди, че финансираната от държавата ислямизация по време на режима на Зия, подобно на преврата от 1958 на Аюб Хан, предствал опит от страна на традиционните пазители на пакистанската държава да си възвърнат контрола върху посоката на промяната и да осигурят някакъв ред и менажиране на процесите на промяна. Ислямизацията по този начин може да се разглежда като ефективен и необходим режим на артикулацията на властта от страна на държавата при критичен момент в края на 70-те години на 20 в. Следователно най-важният елемент в стратегията за ислямизацията от страна на режима бил да се възстанови авторитета на държавата, който бил подкопан от популистката реторика и политики на Бхудо, както и от продължителните

¹⁰² Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

¹⁰³ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁰⁴ Tanveer Khalid *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

агитационни политики на опозиционните политически партии¹⁰⁵. Но в действителност негативните последици от ислямизацията били по-многобройни, по-важни и по-определящи за бъдещето на държавата.

Ген Зиа наложил все пак някакви граници на ислямизацията на страната. Той използвал Исляма като стратегия за легитимиране на своето деспотично военно управление по безпрецедентен начин и затова насърчил и заздравил позициите на ислямистките елементи. Като консервативен човек и поддръжник на Джамаат и Ислами той имал фундаменталистки убеждения, но по никакъв начин не бил фанатик. Дори всъщност бил доста благоразумен. Декретите, които били приети по негово време всъщност налагали стриктни ограничения на използването на Шариата, ограничавайки го до няколко минимални домейна в криминалното право. Декретите като цяло засягали само част от правната система. Всъщност Зиа изградил двойна система от англо-индийски тип модернистично право където ислямското право имало минимална роля. Може би една от сферите, които били най-засегнати от ислямизацията било образованието и по-точно изграждането на хиляди религиозни медресета, в които се обучавали бъдещи религиозни екстремисти. Зиа също така успял да сътвори съюз между военните и партиите симпатизиращи на Исляма. Миан Туфайл Ахмед, председател на Джамаат и Ислами и чичо на Зиа заявил, че ерата на Зиа е златно време за създаването на ислямска система¹⁰⁶.

С оглед на гореизложеното, обяснението за възхода на ислямската религиозно-фундаменталистка идеология и приемането ѝ от управляващите като начин да се отговори за структурната криза на държавата, изглеждало правдоподобно. Но това явление не било характерно за Исляма, което било видно от няколко случая, спред които други идеологически формулировки били извършили подобни функции, доколкото били засегнати нуждите за легитимност и императивите за затвърждаване на държавната власт¹⁰⁷.

В случая с Пакистан, може да се твърди, че ислямското възраждане като спонсорирана от държавата идеология се появила в критичен момент в историята на Пакистан. Тя улеснила затвърждаването на политическата власт като монолитна структура на държавата чрез идеологическо рационализиране и институционални промени. Независимо от реалните политики на Бхуто, неговата реторика със сигурност създавала психологическо-политически климат благоприятен към по-радикални искания за народно участие, регионална автономия и социално-икономически реформи. Всичко това застрашавало властта и привилегированата позиция на военно-бюрократичния комплекс. Това, което също било застрашително била степента на радикализма и екстремизма, които Бхуто въвел в

¹⁰⁵ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

¹⁰⁶ Tanveer Khalidp *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

¹⁰⁷ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

политическия процес. Ислямското съживяване като идеологически инструмент в ръцете на военните управници им помогнало да се противопоставят на агресивността на мобилизираните групи през годините от управлението на Бхуто. Това също така дало на управниците мощна идеологическа обосновка, с които те биха могли да делегитимизират политическите стремежи на не-елитните военни групировки въз основа на предполагаемата им анти-ислямска ориентация. Едновременно с това ислямската религиозно-фундаменталистка идеология и ислямизационните мерки помогнали на пазителите на държавата да мобилизират, като контра-мярка, важни сегменти на обществото (религиозни и политически групи, не-политически Уллема, долните нива на новата средна класа и традиционна дребна буржоазия) като солидна база за подкрепа към тяхната власт и политика¹⁰⁸.

И не на последно място трябва да се отбележи, че преобладаващото мнозинство от мюсюлманите в Пакистан били необразовани, което спомогнало за разпространението на ислямизацията. Тяхното знание за Исляма е това, което имама от тяхната джамия им преподавал. А средностатистическия имам бил също, в най-добрия случай, полуобразован. Той не бил в състояние да обясни принципите на Исляма в контекста на модерните условия. В действителност той се оказал инструмент в ръцете на земевладелската аристокрация и политиките, който се грежела за това джамията да не се превърне в център на промяна за мюсюлманското общество¹⁰⁹.

Заключение

Сред мюсюлманските общества пакистанския случай на отношения между Исляма и политиката бил уникален в много отношения. На първо място, както вече казахме Ислямът е самата причина за съществуването на Пакистанската държава, политическия Ислям вече бил там когато се основавала държавата, и бил готов да бъде реализиран в комбинация с други фактори. Второ, политико-ислямското възраждане в Пакистан се появило в резултат на един съюз между държавата и религиозния сектор, а не под формата на конфронтация между двете. На трето място, за разлика от Иран, ислямското политическо възраждане в Пакистан не било в резултат на обществено-политическа революция, а в резултат на военен преврат, въпреки че военния преврат бил предшестван от масово движение започнало в името на Исляма. Преднамерените и преценени промени в името на Исляма осигурили непрекъснатостта на съществуващите структурни договорености в разпределението на властта в обществото. Четвърто, финансирана от държавата, ислямизацията се състояла главно от юридически и институционални промени в някои избрани области на обществения живот. Този процес бил улеснен от факта, че религиозни изисквания на ислямските групи били от такова естество, че можели лесно да се включат в съществуващите социални и политически отношения. Пето, присвояването на задачата за ислямизация от държавата целяло да се удовлетворят

¹⁰⁸ Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

¹⁰⁹ Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

исканията за по-радикални промени в обществото, особено в областта на социалната и икономическата справедливост. Шесто, консервативната промяна на социално-културния живот в началото на ислямизацията не била посрещната със значителна съпротива от страна на либерално-модернистките групи в обществото. Едно от обясненията може да бъде, че либералите нямали органична връзка с обикновените хора, както и организационна основа еквивалентна на тази, която била на разположение на Уллема и светските ислямски групи, и по този начин не били в състояние да се превърнат в сила срещу консервативната тенденция. Седмо, въпреки че Ислямът осигурявал база за легитимност на военния режим и допринесъл значително за поддържането на степента на политическа стабилност, вида на ислямизация, който бил въведен от държавата и одобрен от ислямските групи, също така създал религиозни напрежения, конфликти и насилие¹¹⁰.

В днешно време Пакистан се превърнал в застрашена страна от гледна точка на тероризъм, разпространение на оръжия за масово поразяване, неспазване на демократичните принципи и човешките права, и търговия с наркотици, и ако Пакистан не предприеме сериозни и драстични вътрешни реформи, ситуацията е малко вероятно да се подобри. Но стремежа към модерна ислямска държава, в която се смесват фундаментите на религията и принципите на модерната демократична държава, е трудно постижимо като цяло, освен ако изискваната структура, начин на мислене и социални норми не са включени във всички сфери на обществото¹¹¹.

Демокрация, ако тя означава политическа система, която позволява пълно и постоянно участие на хората, трябва тепърва да се зароди в Пакистан, защото корените на демокрацията лежат в егалитарната и икономическа структура, модерен предприемачески елит и значителна средна класа. Демокрацията също така се нуждае от независима съдебна система и върховенство на закона. В случая с Пакистан, неговите социални и икономически структури и неговия начин на мислене са все още дълбоко феодални. Религията също трябва да бъде въведена като доминираща сила, основополагайки фундаменталните граници на политическата структура. Също и позицията на армията трябвало да бъде преосмислена, поради това че на няколко пъти вземала властта, защото така наречените демократично избрани правителства действали не толкова демократично. Когато армията вземала властта, политиците оспорвали нейното присъствие, а когато е обратно в казармите, политиците искали нейното зъвърщане, за да спаси нацията. И така се завъртал един порочен кръг.

Религията трябва да играе всепроникваща роля в Пакистан, но необходимата политическа организация и закони трябвало да бъдат предварително съгласувани и решени с консенсус и от страна на религиозните учени, и от страна на светските секции. Демокрацията се нуждае от няколко десетилетия, за да може да развие непоклатими и здрави корени, но политическото обучение и трансформация трябва да започнат сега. Ислямът не трябва да се използва като инструмент за

¹¹⁰ Mumtaz Ahmad, *Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan*, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012

¹¹¹ Tanveer Khalidp *Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988*, University of Karachi, Pakistan, 2004

търсене на легитимност на даден режим, а трябва да се въведе навсякъде. Религиозните партии в Пакистан трябва да променят своите политически програми и да почувстват пулса на хората, трябва да изоставят своите доктринални, теологически и религиозни различия относно промяната и прогреса като се обединят в едно политическо движение посредством умерена идеология и да препотвърдят ислямските закони и ценности в държавната инфраструктура. Политическите лидери трябва да обърнат внимание и на мулти-етническото и мулти-религиозно общество, защото именно този феномен ще помогне за изграждането на истинско гражданско общество в Пакистан, който изглежда като държава, която все още търси да създаде своята нация¹¹².

¹¹² Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004

Библиография:

- Aasim Sajjad Akhtar, Moving beyond “Islamic”, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009
- Afzal Iqbal, “Islamisation of Pakistan”, Lahore: Vanguard, 1986
- Ardeshir Cowasjee, “The Missing Chapter”, Down, 22 June 1997
- A. H. Dani, Founding Fathers of Pakistan, Islamabad: Quaid-e-Azam University, 1981
- Constitution Assembly of Pakistan debates, Vol. V, 1949
- Constitution Assembly of Pakistan Debates, Vol. 11, February 25, 1948
- Constitution of Islamic Republic of Pakistan 1956
- Constitution of Pakistan 1962, Article 197
- C. I. Eugene Kim and Lawrence Ziring, “An introduction of Asian politics”, London: Prentice-Hall, 1977
- Daily Dawn, Karachi, 24 March 1962
- Daily Morning News, 6 July 1977
- Gunnar Myrdal, “Asian Drama: An inquiry into the poverty of nations”, Vol. 1, New York: Pantheon, 1968
- G. W. Choudhury, Constitutional development in Pakistan, London: Longmans, 1969
- G. W. Choudhury, “Democracy in Pakistan”, Dacca: Green Book House, 1963
- G. W. Choudhury, “Government and politics in Pakistan”
- G. W. Choudhury, “The East Pakistan political scene, 1955-1957”, Jopurnal of Pacific Affairs, December 1957
- Jamiluddin Ahmed, “Some Recent Speeches and Writings of Mr. Jinnah” Vol. 11, Lahore: Mohammed Ashraf, 1997
- J. C. Johri, “Indian Government and Policies”, New Delhi: Surjeet Publications. 1991
- Hamid Yusuf, “Pakistan: A study of political developments 1947-97”, Lahore: Sand-e-Meel Publications, 1999
- J. D. Ahrnad, Vol. 2, p. 208-209
- Hamid Yusuf, “Pakistan: A study of political developments 1947-97”, Lahore: Sand-e-Meel Publications, 1999
- Hugh Tinker, “India and Pakistan: A Political Analysis”, New York: Frederick A. Praeger, 1967
- H. M. Seervai, “Partition in India: Legend and Reality”, Bombay: Moneck, 1989
- Ian Stephens, “Pakistan”, New York: Praeger, 1967
- Imran Ali, Imperialism, Extremism, and the Withering State, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009
- Interim Report of the Basic Principles Committee, 1950
- Ishtiaq Ahmad, Reclaiming Pakistan’s Pacifist Religious Creed, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009

- Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012
- I. H. Qureshi, "The Struggle for Pakistan", Karachi: University of Karachi, 1933
- I. H. Qureshi; C. H. Philips and others, "The Evolution of India and Pakistan, 1858 to 1874", 1962
- Keith Callard, "Pakistan: A political study", Oxford: Allen & Unwin, 1968
- Khalid B. Sayeed, "The political system of Pakistan", Boston: Houghton Mifflin, 1967
- Khalid B. Sayeed, Pakistan: The Formative Phase 1857-1948, Oxford University Press, 1968
- K. K. Aziz, "Party politics in Pakistan (1947-58)", Islamabad: National Commission on Historical and Cultural Research, 1965
- Lawrence Ziring, The Legacy of Bhutto and Zia's Contending Visions and Security Policies, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009
- Muhammad Ali Jinnah's address to Pakistan's first Constituent Assembly, 1947
- Mumtaz Ahmad, Islam, Politics and the State: The Case of Pakistan, Islam and State: Practice and Perceptions in Pakistan and the Contemporary Muslim World, Islamabad Policy Research Institute, Asia Printers, Islamabad, 2012
- Mustafa Chowdhury, "Pakistan – its politics and bureaucracy", New Delhi: Associated Publishing House, 1987
- M. Rashiduzzaman, "Pakistan: A study of government and politics", Dacca: Ideal Library, 1967
- Omer Noman, "The Political Economy of Pakistan 1947-1985", KPI: London, 1988
- Percival Spear, "India, Pakistan and the West", Oxford University Press, 1979
- Ralph Braibanti, "Public bureaucracy and judiciary in Pakistan", in La Palombara; "Bureaucracy and political development", Princeton University Press, 1963
- Reginald C. Coupland, "The Indian Problem", Vol. 2, Oxford University Press, 1994
- Reginald Sorensen, "My impressions of India", London, 1946, p. 109
- Sir Muhammad Iqbal, "The Presidential Address" at Allahabad Session of Muslim Leagues, December 1930
- Stanley Wolpert, "Jinnah of Pakistan", New York: Oxford University Press, 1984
- Suroosh Irfani, Pakistan: Reclaiming the Founding Moment, The Middle East Institute Viewpoints: Islamization of Pakistan 1979 – 2009, The Middle East Institute, 2009
- Syed Sibte Hasan, The Battle of Ideas in Pakistan, Lahore: Pakistan publishing House, 1986
- S. M. Burke and Lawrence Ziring, "Pakistan's foreign policy: An historical analysis", Karachi: Oxford University Press, 1990
- Tanveer Khalidp Islamization in Pakistan: A Political and Constitutional Study from 1947-1988, University of Karachi, Pakistan, 2004
- Viqar Ahmad and Rashid Amjad, "The management of Pakistan's economy 1947-1982", Karachi: Oxford University Press

- Джамилудин Ахмед, Исторически документи на мюсюлманското движение за свобода, Лахор: Юнайтед Пъблишърс, 1979
- Мохамед Икбал, Реконструкцията на религиозните принципи в Исляма, Лахор: Шейкх М. Ашраф, 1960
- Мохамад Номан, „Нашата борба 1857 - 1947”, Карачи, Пакистан Публикейшън
- Мустая Ахмед, „Правителства и политики в Пакистан”, Карачи: Спейс Пъблишърс, 1970
- Сайед бин-Камид, „Политическата система на Пакистан”, Оксфорд Юнивърсити Прес, 1967

Интернет сайтове:

- <http://en.wikipedia.org/wiki/Developmentalism>
- <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/independence-islamic-republic>
- <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution>
- <http://www.islamopediaonline.org/country-profile/pakistan/islam-and-constitution/islam-religion-state>